

רבה של העליה השניה ותלמודה

א.

ברנר קיים בעצם עבודתו הספרותית את צו העבודה במלוא מובנו המורכב - הדתי והסוציאלי - של מושג זה בעברית. אברמון, נכור, מסביב לנקודה כתב את דבריו, כשהוא כורע על הברכים ועליו ירובר שמה בעל עובד את ארמת העבריה ב"זע על מצתי, וכן ברנר, שכתב את דבריו ברשטדט, אחוז אש התוכה להוכיח ולנחם, ליסר ולעודד, לעורר ישנים ולהרעיר עיר הלבבות (מסביב לנקודה) - הכתיבה הספרותית היתה לו, כלאנשי תקופת ההשכלה - לא ששועים, לא אמצעי של שכתה עצמית ומקור תקוה והתעוררות אלא מלוי הוכה קשה ואכזרית, עבודה במלוא משמעה הכבד והממשי של מלך זה. מכאן: חוחם הרצינות העמוקה, שבה טבועות יצירותיו. אין כאן אמנות צרופה, אמנות לשם אמנות, של מי שעומד ממצל לראר החיים העבודה ושואב מתוכה את את החומר ליצירתו הספרותית, הפשי מכל כונה ומנמה, מחוץ למנמה האחת של חתירה לניטוי. לא את באריתיים תמיד ראה כשהיא עבודה ומימיה רלוחים, ואולם לא ממעל לה עמד, אלא כחוכה ומקרכה שאב, אין לעמוד מסביב לחיים כמסתכלים נדידאי, וארורים המסתכלים נדידאי: כל דבריו מניעים אלינו מבפנים, כשל מי שנמצא בתוך המערכה עצמה, נאבק עם גלייהחיים, צף אתם ועומד כנדרם, ואולם תמיד מחובר עם אחיו לדם ולגורל, אין הוא חול מהתבונן ומעשות בלי הרף את חשבונותיו, שני החשבונות הגדולים, אשר עינו את נפשו כמדה שורה, על "גורל האדם בכלל עליאדמות, על ענין החיים והמות, שהוא "דבר מן הנצח ואינו תלוי בנו אף במשהו, ועל ערך עמנו, כוחנו, עתידנו וגורל חיינו - ה"תשכון על ענין צבורי מסוים, שכהרבה הוא תלוי בנו במסירות נפשנו ובמרצנו... וכמו שנכון היה לציין, כי יצירתו הספרותית של ברנר למן העמוד הראשון שלה ועד האחרון, אינה אלא רומן אחד גדול, כן הן נצדק אם נאמר, כי כולה, כבנקודת ובפובליציסטיקה כן גם בכלי-טריסטיקה שבה, אינה אלא פרושם של שני חשבונות-חיים אלו, אשר באחד מהם - בזה שנוגע בכלל האומה, נפתח גורלה וחירת קיומה - היה ברנר בדרך חיו רבתי התחנות והגולגולים ביטוי לדור שלם, בעצם לא לדור בול, אולם לשכבה מסוימת של בני דור חדש, הקשורים לעמם עד ללא-הנתק, והם מתפתלים ביסורי יהדותם האנושית ואנושיותם היהודית והותרים לצאת ממסגרות הנישו לקראת חיי אנוש עלי אדמת...

ב.

מכאן החכה הנאמנה וההערצה שרחשו אליו בני הנוער העברי; כאן מקור הדבקות שלנו בו, של כל אלה אשר זכו לעמוד באור אשו היוצרת, אש המרד והשתרור.

האימים של ה"אין מוצאי - נבטו זרעי האמונה השרת ורצון-החיים והתקומה, אשר מהם גדל והתבשל ה"אף על פי כן הברנרי, העקשני והנמרץ, אשר באותו הכוח שבו קבע, כי אין משיח בישראל, חור וקרא לחיי מלחמה ועבודה; והקריאה לעבודה היה בה גם משום חיוב חיי תנועה של התאמצות צבורית לארטן תלקי העם הבריאים למעשי התישבות ולבנין הארץ למרות הכל ולאחר הכל, אלא גם ובעיקר משום קריאה לעבודה במובנו הישר של מושג זה; להעמדת העבודה, חיי העבודה במרכז החיים היהודיים. כא"עבודה חטאנו וכעבודה, בעבודת עצמנו - כל התקון, בה נוכל להגאלי, השמיענו ב"מכאן ומכאן זה, אשר עמודים אחרים לפני הפגש השורה הזאת קראנו את דבריו:

... הדרך בשבי לי הלא ברורה היא... הכים מזונה, האחרונה, היחידה, הנואלת - עלי לשותתה... ושם - שם נשיר שיר חדש...

... קרקע... נאולה... מהפכה יסודית... חיים אחרים בעיקרם התרקמו כל אותו הלילה מלים ומכטאים בלב, וזרם דם חדש, בלתי שביח, חתפרץ לתוכו.

נבות העינים נטו וכמו את השביב, אשר התלקח בהן שוב וביתר עוז, השביב היה שביב מזור לנבי - שביב החלטה.

קרקע... מהפכה יסודית... עבודה...

לואת קראה עוד מקודם יצירת ברנר כולה, אותו המבנה הכלכלי וההרכב הסוציאלי של אומתנו, אשר עליהם העמידנו הסבא מנדלי, מוצאים את בבואתם הנאמנה והמהר יודה גם אצל הנכר ברנר, ואם אצל הסבא ראינו את האומה כולה, את כנסתי ישראל, את הטפוסים, ולא ראינו את הארץ שים, את הבודד העברי, הנה, בינתיים, הן השתנו החיים ברחוב היהודי ולא רק בחומת השלמות החיצונית הובקעו בקיעים, אלא גם הפרט פלם לו דרך ויצא מן המעגל הכללי של הצבור להלך בשבילים מיוחדים, בשבילי הוא, ואולם בעצם תכונתם הן לא נשתנו אנשי הרחוב היהודי: בכשרון מלחמת הקיום, בכוח יצירתם, בערכם האישי - אותם ה"שברייכלים", אותם מבלי-עולם חזרו וקמו כאן; אמנם צעירים המה וממצאים בספירה אחרת, הסלע, אשר אליו תופץ בפלטתם, החלוט, אשר אליו תנשא נפשם, אחרים המה - ואולם אחד הוא היסוד שבאופי, לא נמצאם, את צעירי הדור, לא רק בבית המדרש, אלא גם בעירה, כי יצאות, הלכו אל העיר ואל הכרך, ומכרך אלי כרך, לקלובים של המפלגות אשר בכרך, וברנר ליוה אותם. מנדלי בקרב עדתו חי ועמה, וברנר עם הבודד נדר לכל אשר נדר. הן הוא בעצמו היה זה, אשר בו, כבכור מצרף עבר כל אשר חסם ברחוב היהודי, ובכל חפוישי הדרך וגלגוליו של הצעיר היהודי עונה, אתו נדר לא רק במחשבה, אלא נדידה ממש, מעיר לעיר ומארץ לארץ; בכתי הקסרקסין, בבתי-הסוהר, בכתי התיבות הגדולים, ברוסיה ובפולין, בגליציה ובלונדון, בכל הניטאות דיה, וכן תתיצב לפני קורא

יצירותיו של ברנר, כלפני קוראו של מנדלי - האומה התלושה, הדנויה, מתוסרת השרשים במציאות החיים ויכולת היניקה במקורות בכללה עצמיים. שורת הנכורים של ספורי ברנר המה הנכורים הטפוסיים ביותר למעמדות שכרחוב היהודי; בעל-כתיים, אשר תאותם הבעלי-כתיית רחבה מרותב מעמלם בחיים הגבירים יהודים בעלי תעשיה תלויים בנס וכל שנוי קל במערכת החוקים, שים בו משום טובת המדינה, פונע קודם כל בהם ומאיים עליהם כדרם מצבם; יהודים זקוקים לפרנסה המתפשטם עבודה ואין להם מה להציע, עובדים הלוחמים קשה על קיומם ונדחקים אט אט מתחומי עבודתם ואשר ברובם הגדול, אינם אלא בעלי מלאכה העוסקים במלאכות ביתיות, קלות, ממדרגה רביעית וחמישית והם הם הקופצים דוקא לעמוד בראש תנועת המהפכה; יהודים עניים ומרודים, סרסורים ומעבירי נבולות ולכסוף, כאן, בארץ-אכרים, שלא חדלו להיות סר חרים, אלא שהמירו את הרגים המלוחים בשקדים או בתפוחי-זהב, וצעירים טובים אינטליגנטיים הנאבקים עם עצמם על היכולת לחיות חיי עבודה, חיי פועל וכור רעים תחת משא סבלם; המון המשכילים, תלושים ונודדים, תועי דרך, כמארץ לארץ בן ממעמד למעמד, כל-ההוי הכלכלי הבלתי נורמלי של חיינו מצא בברנר את מציירו הנאמן, ואם בראשית הופעתו היה ברנר משוררם המעמדי של עלובי-החיים ברחוב היהודי, של המון העניים ובעלי הפלאכה וכלי-הקדשי הזעירים, הפועלים קשי-היום ונדכאים תחת שלטון היהדות ודרשע, הריקנות והעול של השכבה הצרה של גבירים ובעלי תריסין, בעלי בתים וכבדים מקימי בתי מדרשאות (עין, בתצרי) וספורים אחרים), הנה בעצם היה בכל עבודתו הספרותית-סופרו של המון בית ישראל האובד והשכול, ואת ההמון היהודי די ראה ברנר בכל הניטאות, כגולה וכמדת מה גם בארץ, כשהוא מתוסריכת, מתוסרר אופי וערך, ב"מעבר לגבולין" טוען יוחנן, במריליבנה, "אנתנו איננו רעים, אנתנו-דומן, אנתנו גם איננו מוכשרים להיות רעים, מוכשרים אנו לדעות שונות, להמצאת אמר נות, למלים חדשות, אבל איננו מוכשרים להיות באופן הפשוט של המלה, איננו בני אדם כלל, הנה, רוקהפהי, וכשבת-שיתתו של יוחנן-ברנר אינה מסכימה לדבריו, מורה על איזה בתורים שהיא מכירה באורניטוציה שלה והמה הנונים מאר, קיבעת ש"המוננו הוא בריאי ומנסה להוכיח, כי אם גם בדבריו יוחנן, הן לא יפלא, אלפים שנה וכי - משסעה יוחנן ואינו נותן לה לכלות, "חי חיי צוענים-צועני הוא, ולא עם, ואין לו תקוה עוד להיות עם, (בלתישה מרירית) בכל מקום הננו הבלתי-יוצרים, הנדחקים ועולים, המכולכלים והנבערים, המרודללים והמתחככים אצל ממון.

הנה הן שתי הנקודות ביצירת ברנר: החתירה להערכה עצמית וכנה - ותהא מרה כמותו - וקביעת הריאנונוה, כי מקור האסון וסבת-הסכות לכל צרותינו, לכל הפקעת האיומה והפרגנית, המהוה את שאלת היהודים הוא בזה, ש"בכל מקום הננו הבלתי יוצרים.

בראשית כל "דע את עצמך, נבר ריו העיקריים של ברנר, אלה שבהם דובב את עצמו, אינם חדלים מתהות על ערך עמם, על ערך עצמם; מפעם לפעם חוזר הוא כספוריו לשאלה הזאת ועמודים רבים של שיתות בין גבוריו המה מסביב לציר זה של "הערכת עצמנו, גם כפובליציסט הרן על שאלות המציאות, מנתח הופעות חברוהיות ושואל לתיבות חיים מעורר הוא לרגלי הודמניות שונות את שאלת הערך העצמי של היהודי וגם במבקר ספי רותי ענין אותו קודם כל דבר זה, במא מרירי-דבקורת שלו לא חדל משאול, ההניעה כבר הספרות העברית למדרגה של יכולת ו"אפשרות של הערכה, אנושית, בלתי משוחרת, אפשרות הערכה מנקודת מבט נבונה, גלוית-עין, בעלת מדה עליונה, (כרך 1 - עמוד 221) ומה הוא ערך עצמנו, כפי שאנו מסתכלים באמפקלדיה האמנותית של יצירות סופר זה או שני; מן היצירה האמנותית קוה להערכת עצמנו הנכונה; שצפה לה, צפה לה ובעצמו, בהשכנו הבלתי פוסק, לא חדל מלסכם את הדברים לסך הכלי איזה שהוא ברבר ערכנו, ענין ההערכה העצמית היה בשבילו עיקר יסודי וחשוב, בהערכה עצמית נכונה ראה תנאי הכרחי להתקדמות, לחתירה אל התחדשות; בה ראה יתר ופנה, קודם כל; דע את עצמנו, אין לך דבר מסוכן מהשליה ומהת עלמות מהדברים כהויתם, תדיר חתר להכרית על הדברים כמו שהם, ואם למפעל של בנין, לתחית אמתית, הן בוראי ובוראי שחייבים אנו להכיר את עצמנו, מי ומה אנתנו, ובמה כוחנו, וכאן יש לקבוע מיד, כי הערכת-עצמנו בשביל ברנר היתה הערכת-עצמנו כמו שהננו עתה; מה אנו היום בתור נוי לנבי אפשרות של חיים נורמליים, של בנין חיים וכו', ואת היא השאלה, ולא מה ערך העם העברי מבחי נח הנצח ההיסטורי, לפתח הרצון להעריך את העם העברי כעצם היספורי רובצת הסכנה, שבמקום להעריך את ע"היהודים נדבר על היהדות ואידיאליה ונחשוב שבוה סכמנו וקבענו את ערך ההמונים היהודים, טרם שאנו באים לקבוע את "הערכת עצמנו עלינו לנער את עצמנו לגמדי ולחלוטין מעפוק בזה, שקוראים לו בשם יהדות, כי לא ואת השאלה המענינת את ברנר ולא ממנה מסקנות לעתיד העם, במאמרו על ברדיצ'בסקי קובע ברנר ש"לא היה איש מן המנכאים ליהדות, אשר יאמר: מה לי כל עתירות היהדות המופשטים וקיומה המופשט ומעלותיה הגדולות בתור איריאה, אם אנו, אנו מוטלים ברפש ונוזל כל ימי חיינו ההיסטוריים? הוא ראה את האסון בזה, שהיהודים, גם אילו היו מתי ויקים ברחם היהודית לעולם ולא היו מתכוללים, הנה צורת-חיים יהודית ערכיות לא היו יוצרים, ותביון הטבוע והקלקול הנמשך לא היו נפתחים במשהו, לא היה איש, שיבין כי שאלת היהדות היא שאלה חוסר העבודה של המוני היהודים, אותם ההמונים שהנם אבק פורת ואינם יודעים לעבוד, ברדיצ'בסקי היה האיש, שהבין ואת, וברנר למד ממנו לראות את החברים ככה, חרץ זה שניסה לתרוץ ברדיצ'בסקי

<p>עצם החיוב הגדול, שכל חתירה לראיית הדברים כמו שהם מביאה אתה, כמו שאנחנו אמנם, עיקר שלילי: אבל עליו יעברו נאולים...</p> <p>(סוף יבוא)</p> <p>פסח ליפונצקי</p>	<p>מבלי התעכב על עצם הפרובלימה של הערכת תרבותנו ומנמותיה, שהיא מכבשונו של עולם חיינו, ואם ראה ברנר בזה נבחות או לאו – עלינו לציין שהיחס השלילי לירושת העבר, נשא אף הוא בקרבו נרעיני חיוב חשובים ואולי גם את</p>
---	---

בין יהדות ליהודים, היה דרוש בעצם לא רק למען חרות המחשבת, אלא גם למען הברדיל בין שני הדברים לשם ההכנתה הקולעת, היתה זאת סכנה רצינית לנישת הישרה לביורור שאלות-חיינו, לכוונות המחשבה בזה, שכשהעלו את שאלת היהודים מיר ערבבו אותה בשאלת היהדות. מכאן, מערבוב מושגים זה, ינקה התיאור לוגיה שבפובליציסטיקה העברית ומאידך ניסא הפובליציסטיקה הרדיקלית, המורדת, זו שחתרה לשחרר את עצמה מכל תיאור לוגיה, היה בה כדי להבהיר את המחשבה ולרתקה אל הענינים הקונקרטיים, הממשיים של היהדות החיה, הממשית, של עם היהודים. דרוש היה איפוא להעביר את קו ההבדל הזה בין יהדות ליהודים, ברדי ציבסקי מתח אותו וברנר העניקו עד כדי היותו לחריק בולט, ובכך: הערכת עצמנו אין זאת אומרת הערכת העם העברי מבחינת הנצח ההיסטורי, ואין זאת אומרת הערכת היהדות, כי אם הערכת היהדות – לחוד והערכת היהודים – לחוד. ברנר ניסא אמנם למצות גם את ערך היהדות, ערך תרבותנו ונכסינו הרוחניים וגם את ערך עצמנו כנוי, כהמוני-עם, כברדי ציבסקי וכציריניחובסקי ראה את יסוד הרוח, שהתנבר והתניק את מוחות החיים הטבעיים שבאומה והיה לרועץ לה. בחריפות יתרה ראה את זה, שבשעה שכל העמים היו, עברו ויצרו, להם ולדורות, ואנחנו ישבנו ביניהם על אדמת נכר וטפלו בשדדים יודעים מהי (מכאן ומכאן עמוד 129).

וכמו שבקביעת התחומים, יהדות ויהודים והבדלתם לגבי חפשי-מחשבה וקביעת יחסם לשאלות החיים ראה ספי חיים למחשבה היהודית המתעוררת, בן ראה לפניו כהכרחי-פנים עמוק, אורגני, ללחום בכל כוחו נגד ה,אתה בחרתנו, לכל יעמוד כאבן נגף על דרך ההערכה העצמית הנכונה, ואם הוא אומר ב,מכאן ומכאן: בהנאה חריפה ותאונית הייתי מוחק מן הסדור של העברי בן הדור את ה,אתה בחרתנו בכל צורה שהיא, מוחק את הפסקים הלאומיים המוויפים עד לכלי השאיר זכר, כי הגאון הלאומית הריקה וההתפארות היהודית מתוסרת התוכן לא תרפא את השבר, והמליצות הלאומיות המוויפות לא תועלנה כלום – הנה יש הצדקה ידועה לתאווה חריפה זו של מחיקה ה,אתה בחרתנו בזה, שהדבר לא רק שאינו עלול לרפא את השבר ולהועיל, כי אם בעיקר משום שיש בו מן העכוב הרציני ליכולת ראותנו את עצמנו כמו שהננו וזאת אומרת מניעת תנאי ראשון ויסודי לכל מהפכה פנימית ויכולת היותנו לאחרים. הכפירה בגדלות הירושה הנה תנאי מוקדם למצב הנפש הדרוש למען היות מסוגלים לחשבון אמת עם עצמנו ולהצצה בפני ההיסטוריה למען ראות את עצמנו כמו שהננו. ה,אתה בחרתנו היה לנו כאותה שכבה של כספית, שבהיותה מעטה את הזכוכית היא הופכת זכוכית זו לראי, שאין אנו רואים בו, אלא את עצמנו, נסיר אפוא את הכספית ונראה מבעד לזכוכית הפשוטה את האחרים ואת עצמנו בהשוואה לגוים האחרים, לאומות העולם.

רבה של העליה השנייה ותלמידה

ה.

על עצם השאלה של הערכת עצמנו ענה ברנר לא רק ביצירתו הספורית, כי אם גם במאמריו ובדבריו הבקורת שלו. אותה ההערכה שעלתה מתוך שירת בעל „אכן, חציר העם“ היא המצליפה על לבנו מבלי רחמים מכל אשר כתב. מי לא יזכור את העמודים הרבים בסיפר „מכאן ומכאן“ — אולי הספר האכזרי ביותר בספרי רות העברית החדשה ואולם הוא גם הספר הכואב ביותר, שבו מפרכם ושותת דם לב גדול מלא אהבה וצמא חיים, והוא מפרפר ביסוריו ושופך עלינו עם הגדש הסאה את כל כוס החמה והתרעלה הזאת. והסאה נגד דשה, כשבטלו כבר התחומים. בגולה היה לנבורו של „מכאן ומכאן“ הלום של „שם“; האמונה, כי שם, בארץ יפגוש ביסוד אחר, יסוד בונה. והנה הוא בא לא רץ וראה את אשר ראה — ותצא מרתו... בטלג הנג בולות. אין פה ואין שם. מכאן ומכאן אותה אמת החיים האחת, המרה, הנוקבת, המכלה כל תקוה. הוי, אותה הסצינה של פנישת שני האחים, בדרך מפתחי תקוה, עם הערבי — ותוצאותיה... איוו אימה נופלת עלינו עם התגלות כל מורא ההתנוונות התהומית של האומה, המסתמל בכעור מחריר זה... התמונה בכרך הרביעי של כתביו (172—156), תמונת יהודי ירושלים בצהרי יום שבת על יד הספריה הלאומית; התמונה, אשר כל קו שבה והשיחה שלאחריה, אשר כל משד פט ומלה בה פונעים כאומל בבשר החי; אותה תמונה ושיחה, המעלים במחשבת הבחור הרציני את השואת כנסת ישראל „עם חייה מימות הריסות ביתר עד הנה, עם תפקידיה הסרסוריים, אשר מלאה בימי הבינים ובעת החדשה, עם היחס של חלק אחד ממנה לחלק שני, עם אי דאגתה לעתיד, עם משיכתה לפרנסות קלות שבערים, שנעשתה לה לטבע שני ואין מציל — לזונה עדינה ועלובה בכרכי-הים — יהא בואנוסי-אירס“... ואולם בעצם רכזו בעמודי הספר הזה, כבני קודת שרפה, כל קוי ההערכה העצמית, הברגרית, הנטי תחים ממילא מכל יצירה ויצירה שלו וכמעט מכל עמוד של כתביו: דל-מעש, אין אונים עד לאימה, עלוב ומכוער מופיע העם היהודי ביצירת ברנר ובלתי מוסרי. בלתי מוסרי בעצם מהותו. אין מקום למוסריות יסודית, בקרב „ההמון היהודי שמרחובות ברדיטשוב ועד קראי קוי ומרחובות קושטא עד בואינוסי-אירס“ חיו, בדרך כלל, הנם חיי ב ט ל ה. אין אלה חיים מוסריים גם אם יהיו „מלאים גמילות חסדים, מצוות, מסירות נפש ומעשים טובים כרמון, בפרט, שגם כל זה הן אינו בסדרה מרובה. אלא אגדה והפרוח“. בהעדר העבודה כמקור יניקה עצמית-בלכלית לחיי ההמונים — נעדר היסוד. כי המוסר הממשי, מוסר-החיים, זה שמתבטא באפשרות של חיים כנים וביחסים חברתיים צודקים, אינו, אלא במקום, שיש קרע ועבודה, אשר מהם יונקים החיים ועליהם הם נבנים. את זה באר ברנר עצמו באר היטב, בעמודו על כך, במאמרו „הערכת עצמנו בשלשת הכרכים“: „יתעמק נא המושג של מוסריות אצלנו ונראה, שאיך שיהיו הגויים ואיך שישור אצלם סדר בלתי-מוסרי בתלוקת פירות-העבודה, הרי סוף סוף, ובדרך כלל יש אצלם עבודה, יש אצלם דבר מה יסודי, זאת אומרת מוסרי, שאינו ואינו לנו! הגויים גם כשאינ דרכיהם ישרים, גם כשאינם חיים על פי תביעות המוסריות העליונה (תביעות המוסר המקובל, הגלתי, הצבוע, של ה„כנסיות“ וה„קודכסים“, אינן נוגעות לנו), הנה הם נמצאים בנדרה, מפני שכוחם אתם לחיות על פיה לכשירצו, ובכל אופן יכולים הם, אדנותם בידם, גם לבעוט בכל מוסריות ולהשאר מה שהם, מאחר שהם חיים, קודם כל, ורק חיותם מתוים דרך להכרה המוסרית האמתית שלהם; בעוד שאנו, מלבד שאי-המוסריות שלנו עלולה להתור, סוף סוף, חתירה אחרונה מתחת לכל קיומנו, התלוי בנס ובאוויר, הרי אנו טפילים ובלתי חשובים ואי-מוסריים בעל כרחנו, מפני שיסוד חיינו אינו בידנו, מפני שהקללה עלינו ועל זרעינו, מפני שבעיקר אנו תלויים באחרים“ (כרך ז' עמוד 242).

ברנר לא יכול היה להשלים עם חתרנים לגורל-היהדות, שמא תבטל, בה בשעה, שהוא ראה לפניו כל הימים את נושא האידיאלים האלה, את גוף האומה,

בה ראה גם את המוצא האחד והיחיד. במיצר אנהל. סגרו עלינו החיים. ומן המיצר אין דרך, אלא דרך העבודה. הוא, שהציץ לתהום חיינו — שמע מתוכה את פקודת החיים המצויים לנו לבנות את בית העבודה העברי בארץ. ושורות ה, "אני מאמין" ב, "מכאן ומכאן", בהן ציוה את צואתו האישית, הלא היא הכתוב בה בשורה האחרונה בהן: "תחי העבודה העברית האנושית"!

— "עבוד כל זמן שנשמתך בך" ! היה הצו גם לאדם באשר הוא אדם, אשר ברנר ראהו, כשהוא נאנק במצוקת החיים וכורע תחת משאם וגם הצו לעברי, המשוע לחיי אנוש עלי קרקע...

את כל תוכן הציוניות ראה באפשרות של יצירת חיי עבודה. הפשיים, חיי ישוב יוצר ומספק את צרכיו בכוחות עצמו, ואת הדרך לציוניות, ראה בדרך העבודה. ציוניותו של "בלתי ציוני" זה, אשר כל ימיו לחם קשה עם נושאי דגל הציוניות ברמת, היתה בעצם הציוניות העמוקה, היסודית, החותרת להגשמת המהפכה העברית שצריכה להתהוות בחיי העם והמתלבשת יחד עם זה בשאיפת הצנועה להקמת ישוב עובד בארץ. הוא לא דבר לא על "מדינת היהודים" ולא על "מרכז רוחני" — מרכז רוחני, בודאי לא! — ואולם לא חדל משאת על לשונו את המלים: "ישוב יהודי קרקעי עומד ברשות עצמו". רק זה — היה אומר — יכול להצילנו מחרפת חיינו החיים. זוהי התקווה האחרונה.

הציוניות הזאת אי אפשר היה לה, שלא לבוא בקוני פליקט קשה עם הציוניות המקובלת. עוד וחנוך ברנר ב, "מעבר לנבוליו" מודה ואומר: "אליבא דאמת הציוניות המקובלת, ה"ריוולוציונית" לא היתה מעולם תוכן חיובי של חיי. אי אפשר היה לתת ערך לכל ה"סימפטומים שלה" יקר שאלת הציוניות היתה בשבילי: "מי ומי מכם הו ל כ י ס? ומה ומה הם כבר אלה שהלכו ולא חזרו עדיין? מה הם בני הישוב עכשיו? עד כמה הם מתי אימים לתעודתם, תעודת הבניה? לא אם הם "ציונים", אם הם "אידיאליים", "עבריים", "לאומיים", כי אם עד כמה הם אנשים מוכשרים לעשות את חייהם, עד כמה הם אנשי יצירה, אם אינם עצלים ונרפים, אם אינם מואסים בעבודה, אם אינם מצפים ללחם קלוקל, אם יש בהם צורך חזק בארץ מולדת, שיהיו נכונים לסבול על זה וכו'?" הנה בזה היה העיקר בשבילי. כאן, בכשרון-המעשה, ביכולת לעבוד, בנכונות לסבול, בהכשרה לעמידה עקשנית, להתמדה ראה את הערובה לנצחון הציוניות ובהעדר אלה את אימת הגולה, שבאתנו כבר כאן, בארץ, במדה שיסודות אלה חסרים והמאיימת להכריענו, אם יסודות אלה לא ימצאו בנו. הקונפליקט החריף הזה, שהוא בעצם הקונפליקט החיים-טורי, בין הציוניות הכללית ובין הציוניות העוברת, המנשימה בארץ, נושאת המהפכה בחייה האישיים יומיום ושעה-שעה — מצא את בטויו בפולמוס הספרותי של ברנר, אשר במדה שפרע את צעיף הלום השקר והזית השוא מעל פני הציוניות הכללית בה במדה זרע על תלמי הלבבות את גרעיני התסיסה למרד והעפלה לקראת חיי עבודה והגשמה. כי זה, אשר הצליח ככה, מבלי לחמים, על הציונים והציוניות והוריד בזעף חמה את כל הדגלים, הוא שתוך כדי דברי הבטול שלו המרים, הנוקבים, המעמידים את הציונים והציוניות המקובלת בכל מערומי חולשתם ובכל השקר והצביעות שבהם קרא, כי אילו ראה אותם באים לארץ, בונים כאן את חייהם הפרטיים, משקיעים בה את כל עבודתם ואפשרות עבודתם, אז היה הוא, הלא-ציוני, מנישק את שולי מעיליהם הקרועים מעבודה...

הלב, לב הצעיר העברי היה כולו אתו, עם דברי החוכמה הכבדים שלו, המפעפעים משטמה וכאב עז גם יחד ואשר מקורם היה בהכרה המרה, ש"אם רק מנינים של בחורים יוצאים מכין שנים-עשר מיליון נים, הנכונים לרהוץ בנטפי זיעתם את תלאת הסרסרות הנוראה שדבקה בנו, לגול בידיהם המיובלות את חריפתנו ההיסטורית — אות קין, כי סרסורים בסרסרותם ניהא להוי, מפני שכוח לדבר אחר יותר מכובד אין להם".

הדברים האלה נכתבו שנים לפני היות המנינים למאות, ולאלפים, לפני קום מחנות החלוצי ברהבי הגולה. טרם נראה אפס ראשיתה של התנועה הזאת, אשר לקראת גליה הראשונים עם בואה לארץ — לאחר ימות המלחמה והמהפכה ברוסיה — כה המה לבו של ברנר.

והנה הוא הולך ונחרס: "כבר עתה אנו בטלים, על מה שכבר עכשיו — אין אומה עברית יוצרת". הכפירה בגודל ירושתנו הרוחנית נבעה מהכרה הכואבת, ששולבה בראית המציאות היהודית עכשיו לא רק המציאות של תקופה מוגבלת, כאפיוודה היסטורית, אלא כמציאות מתמדת, בת כל דורות הגלות, למיזם הנתק העם מעל אדמתו ועוד מלפני זה. אין ברנר מגלה את האידיאלים הרוממים במקום שהוא רואה, כי היהודים תמיד ובכל מקום, "חיו חיי-צווענים, המת-חככים אצל התושבים להנאתם" ואינו רואה סוד חיים נאצל, שאחרים נמו לראות שרשיו בתרבות-הרוח של האומה, שהיא שעמדה לעם בפני כל הכוחות והגזרות, שבהם עמדו לבלותנו. לא. הוא ראה את סבת-קיומנו ביכולת-ההסתגלות, בהתחפשות, בהשלמה עם הסבל, בקבלת הגלות ובמעבר ממסלול אלי מסלול בדרך התווך בין הגוים, מבלי מרוד בעצם הקיום הזה ומבלי היות לעובדים. אחרים ראו את קיומנו בגולה כפרי כשרון-עמידה בפני גלי החיים וכעדות לכוחות. והוא שראה לא רק את העובדה הביאולוגית של קיום, אלא גם ובעיקר את המתקיימים עצמם ואת איכות קיומם ומשקל חייהם והיותם האנושית — הוא לא יכול היה לראות גם את קיומנו זה, אלא כפרי הכוחות השליליים שבאומה: כוחות ההשלמה עם הגלות ועם חיי חטאת של יניקה לא מתוך מקורות עבודה ויצירה. ברי היה לו, כי אין בני אדם חיים על רעיונות, על תרבות סתם, על אידיאה מופשטת, אלא "על פועל כפים והכרה אנושית אינסטינקטיבית" וחש את האסון, אסון חיינו, בזה ש"כפי המוננו אינן פועלות והכרת-האדם שלו פנומה במאד מאד"...

ה. בנגודים, שנתגלו בספרותנו העברית בדבר העריכת עצמותנו ההיסטורית ותרבותנו ראה ברנר נגודים יסודיים, החותרים ונוקבים עד יסוד היותנו והכרעת הזרם האחד או השני היה לו לענין הותך גורל, אשר טמנו תוצאות חיים. מכאן המלחמה המרה, באנשי-יבנה וההצטרפות הנלהבת בכל סער נפשו ההומה וקנאתו לאמת, אל נושאי דגל מסדה, אשר ממעינם שתה ואת תורתם למד ולימד. הוא לא עיף מחזור על הדברים בצורות שונות ואולם בהדגשה מחודשת. מפעם לפעם ובסכמא את אשר השמיע חסול השני בספרותנו — זה הקול שהוא "מלא התקוממות גמורה, המגיעה עד לידי בטול נמרץ כלפי פנים. הוא מלא רגשי קנאה, שנאה, נקמה והערכה נכונה כלפי חוץ. והוא דורש מהפכה עיקרית בחיינו ובתכונתנו, בני ישראל האומ-ללים, לעתיד — אם רק יש בנו עוד חפצים לתקן מעוות ולהתחיל בחיים של כבוד" (ברך ז' — עמוד 269); בכברו את הערכת עצמנו בפי בעלי קול זה, שהצטרף אליו, לא ברר בעצם אלא את הרעות שהיו גם דעותיו הוא. ואת הבטוי המרוכז של האמת שלו מוצאים אנו בסך הכל, שבו מצה את דבריהם ואשר סיכומא האחרון היה: "אם יש לנו תקון, הרי הוא לא בתחית הנבואה, במציאת תוכן חדש לבית המדרש הישן, כי אם רק — ורק — באדמה, בעבודה ובלמוד אל דרכי העמים, החיים באמת, יורשי יון ורוסיה".

ואם במכתביו הבלטריסטיים, שמלפני בואו לארץ היתה המסקנה הקוראת לעבודה והתקשרות עם הקרקע כמוסה בעצם תכנם, כביצירת מנדלי ולא נשמעה אלא כחיוב העולח מתוך אימת השלילה, חנה בארץ, ביצירת שנתכו כאן, לאחר שנפנש פה עם נצני תנועת הפועלים העברים, שהחלו מתפתחים — התקרב אל התנועה, שהיתה לתנועת המהפכה העברית, הושפע ממנה והשפיע עליה, כתב כבר מפורשות: "אם עוד יש תקוה, כי נשתחרר בזמן מן הזמנים מסללת-הניטו, ואפילו במקצת, ואפילו חלק קטן שבקטנים מעמנו, חנה אין דבר זה אפשרי אלא ע"י מהפכה שרשית בחיינו, בתכונתנו, על ידי יצירת עבודה עברית על קרקע חשיך לנו..."

עבודה — רק היא תתן יסוד חדש, איתן לחיינו. רק היא תכריא את גופנו ואת רוחנו. רק בכוח יכון ישוב עברי בעל ערך קיים. רעיון העבודה היה בשבילו אפשרות ההצלח היחידה, שבה נאחז ביאוש, כהאחז הטובע. קני עבודה יוצרת נראו לו כאיי ההצלח. "מושבי פועלים זאת היא הריבולוציה שלנו". כי. ל. ג. ראה רק ביישוב עברי עובד לנו של שדרה לתחית של אומה. רעיון העבודה היה בשבילו לרעיון התחיה במלוא מובנו העמוק והמקיף של המושג: "עובד עברי — זה כולל הכל, בזה מתגשם הכל". "עבודה יהודית עיקר העיקרים

רבה של העליה השנייה ותלמידה

ז

כל "הרין ודברים" הזה, הקולע ותנמרי, נמתח ע"י ברנר בעמדו כבר כולו, בשתי רגליו, בתחומה של ארץ-ישראל העובדת ורובו ככולו דאה אור בעתונות של תנועת הפועלים העברים בארץ. ועם היות הדברים בתפיסתם היסודית ובעיקריהם נובעים במדה מרובה מתוך השקפותיו ותכונתו האישית של ברנר הנה יש בהם, בכל זאת, כבר גם מן ההשפעה של ארץ ישראל העובדת עצמה, אשר הורה והשפיעה עליו. אם גם יש לראות את רעיון העבודה בספרות העברית החדשה (מההספה הפרימיטיבית-המשבילית למלאכה של ריב"ל ועד לחזון העבודה של א. ד. גורדון, אשר היה למנשים תורת חייו בדבר העמ"אדם בעבודתו האישית — עבודת גוף — יום יום) כאחד הגורמים האידיאליים, היסודיים, להצמחת תנועת העבודה העברית בארץ, הנה הדברים האחרונים כפרשת ברנר, אשר עליהם התעכבנו הנם, אליבא דאמת, תוצאה וגורם גם יחד. הם היו לגורם שהעמיס את תכנה הפנימי של תנועת הפועלים העברים בארץ, שחשף את יסודותיה וגלה את עצמיותה המקורית, המיוחדת, וכזה נעשו גם לבנה מפרה בשביל מחשבת תנועת העבודה ולגורם חנוכי ממדרגה ראשונה לגבי השכבות הבאות של תנועת הפועלים, שנתהוו מתוך מחנות החלוץ ובני העליות הבאות, אשר שדה זה שממנו יגפו שרשי התנועה — בחכמה או שלא בחכמה — היה חסר את הכוח המזין והמצמיח מבלי הגרעינים שבתוכה ברנר. ואולם הם גם תוצאה. בהם יש כבר מפרי תנועת העבודה בארץ. המנע האישי של ברנר עם הארץ, עם בני העליה השנייה, אף הפרה את מחשבת ברנר. היתה כאן השפעה חזרת. וברנר, כאחד ממורי תנועת העבודה העברית, חנהו איפוא בעת ובעונה אחת רבה ותלמידה גם יחד. אין עוד סופר עברי אחד, אשר היתה לו השפעה כה מכרעת ויסודית על עיצוב דמות תנועת הפועלים העברים בארץ וקביעת מהותה. ופיה המיוחדים, ואולם אין גם עוד סופר עברי אחד, אשר כה הושפע מתנועת הפועלים העברים בארץ ואשר מחשבתו כה הופרתה על ידה ומתוכה. עם ברנר עומדים אנו כבר על הגשר הדק, שנמתח בין הספרות העברית החדשה ובין תנועת הפועלים העברים בארץ ואשר הוא בעצמו היה אחד מעמודי הבודדים. עמוד עיקרי. ובמדה שהוא שייך לספרות העברית החדשה כה במדה הנו גם כן תנועת הפועל העברי בארץ, אשר עם פעמי העליה השנייה ראה שית מצעדיה. תנועת הפועלים העברים בארץ במהותה האורגנית המיוחדת שואבת ויונקת במדה מרובה, ואם גם בהעלם ושלא מדעת מתוך הספרות העברית החדשה, שהכשירה את ההכרה העברית לקראת חיי עבודה בארץ ואולם עם ברנר בטלים התחומים לקראת שכין ספרות לעבודה ואנו נכנסים לעצם חייה ההיסטוריים של תנועת הפועלים העברית, אשר ברנר היה לאחד האישים המרכזיים בה ולאחד ממעצבי-מהותה. ואם גם חלמו הפרטי של ברנר, כבן העליה השנייה, לעבור בעצמו ולמעשה לחיי עבודה, זה החלום אשר עליו יסופר ב"מכאן ומכאן", כי יותר משדבר עליו הגה עליו ברמט ובבושה, היה ל"נסיון שלא הצליח"; ומי עבודה אחדים הוכיחו לו, שלא הוא האיש והוא עוב את העבודה למעשה, אולם את תנועת העבודה לא עוב. בה נשאר. בה גם מצא את מקומו במהרה על המשמר. שעליו עמד עד היום האחרון.

נסיונו הפרטי הרס בו אמנם את האמונה ב"חלום על רפאות הכלל ע"י האחדים מאלף כמותי, שיבואו ל"שם" ויאחזו בארץ ויכנו ושעם חדש יציץ מתוכם". בספר "בין מים למים", שנכתב זמן מה לאחר בואו לארץ דבר גבורו שאול על זה, ש"המשבר שלנו הוא משבר על אנשים מחוסרי כשרון לפעול זה שהם רוצים... של עם מחוסר כשרון"... והיה למתנה "כאבו של האינטליגנט העברי האומלל הבא הנה ורוצה בחיים אחרים, שלמים, בעבודה גופנית, ברית השדה וכעבור ימים אחדים הוא נוכח, כי חלום בטל היה חלומי", "כי אכרינו המה אכרים במרכאות כפולות, כי תקות עם אין פה, וכי — בעיקר העיקרים — הוא בעצמו אינו מוכשר לשום עבודת".

ואולם ברנר, שמיום הפגשו עם מחנה העובדים העברים בארץ לא סר ממנו, חי עמו ובקרבו, כשהוא

עמל ומשתף את עצמו להקמת חברת העבודה העברית בארץ, התמוג עם תנועת העבודה ויחי לה לאב ול- מורה, למוכיח ולמנחם. עם פועלי הארץ חי. והוא, אשר איש ומיר, איש ספקות ופקפוקים, איש חפזים ודוויים אכלה את נפשו פנימה, רפא ונחם אותנו, נחם ורפא, הבריאה התנועה ואתה גם הוא. ובימים האחרונים, עם התמוגותו המלאה בתנועת העבודה עד כדי "מגע נפש בנפש" מוחלט, ולאחר שנות הנסיון הקשות דומה, כי גם אמונתו הלכה וגברה במציאותו של גרעין בריא, מוכשר לעבודה וסבל, אשר יקים ישוב עובד בארץ.

ח

את האמונה באפשרות המצאם של חלקים בריאים, של אנשים ספורים בעלי אופי ומוכשרים לחיים קשים, חזקה בו תנועת הפועלים בארץ בעשרות האנשים אשר היו כה בין המאות הראשונות, שברנר רץ בבריאותם, בחיוביותם כראות פלא-חיים, שאירע לאומה. דומה, כי מצא כבר בכני העליה השנייה את בשורת המעטים, אשר לבואם התפלל מיכה יוסף ברדיצ'בסקי. הם באו. ועינו החדה, החודרת לפני ולפנים של ברנר הבחינה אותם והכירה בהם. הוא ראה אותם כראות שליחיו של "היחיד העברי בן דורנו", שבא ודבור אחד פשוט כפיו: עבודה. הוא ראה בהם את נושאו ומגשימו של רעיון העבודה, שבא לאחר רעיון ההשכלה ורעיון הלאומיות, ואשר התורה שלהם אומרת: "תקון מצבנו ע"י עבודה עברית. המציאות העברית אינה מחכה למתפתח. היא מהופכה ובטלה מתוכה. צריך להתחיל מחדש מאל"ף. רק העבודה היסודית נותנת זכויות, רק היא נותנת איזה הוה. לא "היה כך" ולא "היה אחרת" — אני היחיד העברי הנני אדם באהלי ואדם בצאתי לקראת אויב... אדם על ידי עבודת האדם שלי. אין אני צריך כלל לצאת אל העולם, כפי שהורג המשכילים, כי העולם הגדול כי הוא ואני יוצרתי מחדש; אין אני צריך כלל להטיף להכרה לאומית ולעשות הכל בכונה לשם יתור הלאומיות — כי כל חיי יום-יום שלי הם חיים לאומיים כמזומן" (כרך ו', עמוד 325—326).

זאת התורה — תורת ברדיצ'בסקי וברנר וא. ד. גורדון — תורת היחיד העברי, אשר את מגשימיה ראה בבני העליה השנייה וזה, אשר באילו לא ראה בנו, לא יכול היה לראות אלא את הרע וכי לא קלט, אלא את הצללים, הוא ידע גם לגלות את האורות במקום, שעוד לא רָאם איש. באינו אהבה והכרת הודה לגורל וחדות אושר חרדה התרפק הוא על הבודדים, שגלה. לזקן לפידות ב"מכאן ומכאן" — אחד הבודדים האלה, דמות דיוקנו של גורדון הזקן — זנבמה אהבה ובאיוו חרדת נפש בגיר ע"י ברנר. מה רב האור הקורן מדמות זו, כפי שצויה על ידו, באותו ספר המרי והכאב, בכל כך הרבה חכה ואהבה. את הופעת הבודדים ראה כר אות פלא, הנושא בחבו בשורת ישע ונאולה לאומה. הוא סידמם בקדם מ ב ש ר י מ. ואם נזכור, כי זה היה אותו הקומץ, אשר עליו ומסביב לו הלכה וצמחה תנועת הפועלים בארץ ותנועת החלוץ בגולה — תנועת העבודה בישראל — נוכח מה בהירה היתה עינו וחדים חושיו ההיסטוריים של ברנר, אשר כבר אָז שמו בפיו את המלים ההיסטוריות — דברי האהבה וחרדה שבהם נאב את כאב בדידותם של היחידים וקדם את פניהם בקדם את פני העתידים לשנות את פני החיים טוריה העברית: "בודדים הם העברים היחידים הפי שוטים האלה; ספורים; אבל ישנם. חדשים הם; סוג חדש בין בני ישראל..."

תתברך האומה הרוויה, החולח, המטקולקלת, אם בניים כאלה ולו אחדים, נולדו לה לעת זקנתה. נס גדול יש פה, ומי יודע, אפשר שבאמת עוד לא אבדה..."

חרדה, אדר ב', תרפ"ט פסח ליפובצקי